

Illustrator miljömål: Tobias Flygar

Hälsa som drivkraft i miljömålen och för hållbar utveckling

Behov och förslag till åtgärder

Om publikationen

Följande syntes är den tredje och sista publikationen inom ramen för en samverkansåtgärd om ”Hälsa som drivkraft i miljömålen och för hållbar utveckling” som initierats under Miljömålsrådet 2017. Syntesen är ett resultat av de diskussioner som deltagande myndigheter och aktörer fört inom samverkansåtgärden. Den visar på de behov som identifierats för att kunna arbeta mer ändamålsenligt och effektivt med hälsa i miljömålsarbetet och ger förslag på åtgärder för att uppfylla behoven. Syntesen riktar sig till politiker och personer som arbetar med miljömålen och med miljörelaterad hälsa på nationell, regional och lokal nivå i syfte att visa hur miljörelaterad hälsa på ett bättre och mer integrerat sätt kan ingå i miljömålsarbetet och i det vidare arbetet mot en hållbar utveckling. Folkhälsomyndigheten svarar för förslagen i rapporten.

Syntesen har föregåtts av två rapporter från de deltagande i samverkansåtgärden. Den första sammanställer de olika mål och policyramverk som finns på både nationell och internationell nivå som knyter an till miljörelaterad hälsa, samt de uppföljningssystem som finns för miljörelaterad hälsa i Sverige idag (1). Den andra är en kartläggning av hur en god och jämlik hälsa kopplar till vart och ett av de 16 miljö kvalitetsmålen, hur hälsoaspekter hanteras i respektive miljö kvalitetsmål samt hur de kopplar till de mål och uppföljningssystem som sammanställdes i den första rapporten (2).

Folkhälsomyndigheten har varit ansvarig för samverkansåtgärden och även huvudansvarig för syntesen. Representanter från Boverket, Energimyndigheten, Havs- och vattenmyndigheten, Jordbruksverket, Kemikalieinspektionen, Region Dalarna, Livsmedelsverket, länsstyrelserna, Naturvårdsverket, Sveriges Geologiska Undersökning, Trafikverket, Transportstyrelsen, Skogsstyrelsen, Sveriges Kommuner och Landsting samt Strålsäkerhetsmyndigheten har genom deltagande i samverkansåtgärden bidragit i framtagandet av syntesen. Flera medarbetare på Folkhälsomyndigheten har bidragit till syntesen där ansvarig utredare har varit Karin Ljung Björklund. Ansvarig enhetschef har varit Agneta Falk Filipsson och ansvarig avdelningschef Britta Björkholm.

Folkhälsomyndigheten

Johan Carlson
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning	5
Summary	8
Hälsa i miljömålsarbetet	11
Betona hälsa som drivkraft och gemensamt mål för miljömålsarbetet	13
Med hälsa som drivkraft i miljöarbetet	13
Synergier med andra samhällsmål	14
Synliggör gemensamma hälsoaspekter	15
Vidga begreppet friluftsliv för ett ökat intresse	15
Föroreningar och farliga ämnen är inte avgränsat till Giftfri miljö	15
Fysisk planering som verktyg för det hälsofrämjande arbetet	16
Lyft det hälsofrämjande perspektivet	17
Miljömålsarbetet bör i större utsträckning utgå från friskfaktorer	17
I vardagsvanor finns potential för gemensamt arbete inom miljö och hälsa	17
Synliggör vinn-vinn-situationer med det hälsofrämjande miljömålsarbetet	17
Beakta jämlikhet i hälsa i miljömålsåtgärder	19
Målgruppsanpassa åtgärder inom miljömålsarbetet	19
Utveckla miljömålsarbetet till att inkludera jämlikhet i hälsa	19
Tydligare myndighetsuppgift behövs för jämlik hälsa i miljömålen	20
Stärk samarbetet kring miljörelaterade hälsofrågor	22
Stark myndighetssamverkan ger bättre beslutsunderlag	22
Samarbete på nationell nivå ger bättre förutsättningar till regional och lokal samverkan	22
Ett stärkt samarbete mellan nationell och lokal nivå behövs	23
Myndigheternas ambition för fortsatt arbete samt Folkhälsomyndighetens förslag till regeringen	24
Skapa ett Nationellt nätverk för miljörelaterad hälsa	25
Uppdrag om nationell samverkan och samordning av miljörelaterad hälsa	25
Förslag på gemensamma aktiviteter inom samordningen	26
Ta fram en nationell åtgärdsportfölj för miljö och hälsa samt förslag till en handlingsplan för miljörelaterad hälsa	26

Utreda möjligheten att tillämpa befintliga metoder för att kvantifiera hälsorelaterade kostnader och vinster av miljörelaterade åtgärder	27
Utreda möjligheterna till en samordnad nationell studie av befolkningens miljörelaterade hälsa	27
Ta fram indikatorer med bäring på hälsa och jämlik hälsa	28
Framtidsspaning: miljörelaterad hälsa i Sverige år 2030	28
Kartläggning av nätverk och expertråd för miljörelaterad hälsa	28
Referenser	30

Sammanfattning

Idag finns inte någon myndighet med ett utpekat ansvar för hälsa i miljömålsarbetet. På grund av detta har inte miljörelaterade hälsofrågor någon naturlig hemvist och hanteras istället ofta separat på myndigheterna.

I juni 2018 beslutade riksdagen om ett nytt folkhälsopolitiskt ramverk med en ny målstruktur som omfattar ett övergripande mål och åtta målområden. Det nationella målet för folkhälsopolitiken är att ”skapa samhällliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation”. Både de målområden som innefattar samhällliga förutsättningar och livsvillkor och de om individens egna levnadsväl kopplar till miljörelaterad hälsa (3). Det folkhälsopolitiska ramverket ger således goda möjligheter att på ett systematiskt sätt följa såväl de faktorer i miljön som bidrar till hälsa respektive ohälsa liksom relevanta hälsoutfall.

Denna samverkansåtgärd är en ansats till att återinföra ett hälsoperspektiv i miljömålsarbetet och att etablera en långsiktig samverkan när det gäller miljörelaterad hälsa i Sverige. Detta är också i linje med arbetet att koordinera miljömålsarbetet med Agenda 2030 som bedrivs vid de flesta myndigheter i Sverige. Denna syntes av de diskussioner som förts mellan de samverkande aktörerna visar på behov som identifierats och ger förslag på hur Sverige kan förbättra arbetet med miljörelaterad hälsa.

Behov som identifierats

Betona hälsa som drivkraft och ett gemensamt mål för miljömålsarbetet

För att kunna göra detta krävs ett gemensamt språk och ett gemensamt angreppssätt kring hälsa i miljömålsarbetet. Vidare ger ett inkluderande arbete för en god och jämlik hälsa i miljömålsarbetet synergieffekter med ett flertal andra samhällsmål.

Synliggöra gemensamma hälsoaspekter

Friluftsliv, farliga ämnen och föroreningar samt fysisk planering är områden som spänner över flera miljömål. Där kan hälsa utgöra en gemensam utgångspunkt för samverkan vilket kan leda till bättre anpassade åtgärder.

Lyfta det hälsofrämjande perspektivet

Miljömålsarbetet bör mer utgå från friskfaktorer tillsammans med riskfaktorer, tydligare lyfta fram människans behov och rättigheter samt identifiera de ”vinn-vinn-situationer” som uppstår mellan miljö och hälsa. Hälsa och miljömålen förenas i våra vardagsvanor och där finns en stor potential för nationella, regionala och lokala aktörer att arbeta gemensamt med hälsofrämjande åtgärder.

Beakta jämlikhet i hälsa i miljöåtgärder

Miljömålsarbetet skulle behöva lyfta fram de grupper som har störst risk för ojämlikhet i hälsa i förhållande till miljöfaktorer och målgruppsanpassa åtgärder.

Jämlikhet skulle behöva lyftas in i myndigheternas uppdrag kring miljömålen, där miljömålsindikatorerna bör beakta jämlikhet.

Stärka samarbetet kring miljörelaterade hälsofrågor

Myndighetssamverkan ger bredare kunskap och perspektiv vilket ger större möjlighet att påverka beslut genom bättre underlag. Samarbete på nationell nivå ger även bättre förutsättningar för lokala och regionala aktörer att ta vara på ömsesidiga drivkrafter mellan miljö och hälsa, och utgör stöd att hantera flera perspektiv som en helhet.

Förslag till åtgärder

Med hänvisning till ovanstående är det de ingående myndigheternas ambition att det nätverk som bildats inom denna samverkansåtgärd ska fortleva som ett nationellt nätverk för miljörelaterad hälsa även efter det att åtgärden avslutats inom ramen för Miljömålsrådet. Nätverket bör vidgas till att även innefatta myndigheter utanför miljömålssystemet för att också kunna stödja arbetet med Agenda 2030 och arbetet inom WHO:s miljöhälsoprocess.

Uppdrag om nationell samordning och samverkan kring miljörelaterade hälsofrågor

För att stärka det nationella miljörelaterade hälsoarbetet, och förbättra förutsättningarna för Sveriges internationella arbete inom miljö och hälsa föreslår Folkhälsomyndigheten att regeringen ger:

- Folkhälsomyndigheten i uppdrag att samordna Sveriges miljörelaterade hälsoarbete, mot bakgrund av Folkhälsomyndighetens roll i folkhälsoarbetet och den utökade roll som myndigheten förväntas få i enlighet med skrivningarna i prop. 2017/18:249 (3).
- berörda myndigheter i uppdrag att samverka kring miljörelaterade hälsofrågor.

Förslag på gemensamma aktiviteter inom samordningen

Förutom att utgöra ett fortsatt forum för diskussion skulle det i nätverkets roll kunna ingå att:

- ta fram en åtgärdsportfölj i enlighet med Ostravadeklarationen samt ta fram ett förslag på hur en handlingsplan för miljörelaterad hälsa i Sverige skulle kunna se ut.
- utreda om hälso- och samhällsekonomiska metoder kan användas för att avgöra vilka insatser som bör prioriteras för att resurserna ska åstadkomma en god och jämlik hälsa och därmed utgöra viktiga underlag till beslutsfattare.
- utreda möjligheterna till en samordnad nationell studie av befolkningens miljörelaterade hälsa som visar hur hälsoeffekter och exponering fördelar sig i befolkningen över tid.
- identifiera indikatorer med bäring på hälsa och jämlik hälsa, som i första hand kan användas för att följa upp de av riksdagen beslutade miljömålen och

Agenda 2030, men även andra relevanta samhällsmål, som t.ex. de inom folkhälsopolitiken.

- genom en bred framtidsspaning utarbeta en nationell målbild för miljörelaterad hälsa i enlighet med Agenda 2030-delegationens förslag där synergier och kopplingar mellan Agenda 2030, miljö och folkhälsa tydliggörs.
- kartlägga internationella nätverk och expertråd som berör miljörelaterad hälsa och där nationella myndigheter deltar.

Summary

Health - a driving force for the Environmental objectives and for sustainable development

There is currently no central authority with an appointed overarching responsibility for health issues in the Swedish environmental objectives system. As such, environmental health is often dealt with separately by the different agencies responsible for the sixteen environmental quality objectives, although many issues are in fact common.

In June 2018, the Riksdag decided on a new policy framework for public health with a new structure including an overarching objective and eight target areas. It is based on the bill entitled “Good and equitable public health – an advanced public health policy” (3). The overarching objective of Sweden’s public health policy is to “create societal conditions for good health on equal terms for the entire population and to close avoidable health gaps within one generation”. Both the target areas focusing on societal and living conditions as well as those focusing on lifestyle and personal choice relate to environmental health. The public health framework is therefore well equipped to systematically follow environmental factors affecting health and relevant health endpoints.

In 2017, the Public Health Agency initiated a collaboration on “health as a driving force for the environmental objectives and for sustainable development” as a means to reintroduce a health perspective in the ongoing work with the environmental objectives. Another aim was to establish long term collaboration within environmental health between relevant agencies and national bodies. This is in line with the effort of coordinating the environmental objectives with the sustainable development goals. The synthesis presented in this report is the result of discussions held with the collaborating actors. It identifies needs within environmental health and proposes ways in which the needs can be met.

Needs identified

Emphasize health as a driving force and a common goal for the environmental objectives

This requires a common language and a common approach to health for those who work with the environmental objectives. Including a health perspective, and specifically that of equal health, provides synergies with a number of other national goals and objectives.

Make common health aspects visible

Outdoor recreation, pollution and physical planning are all areas that relate to several environmental objectives. Using good and equal health as a common starting point for collaboration can lead to better and more customized actions.

Highlight health benefits

The environmental objectives should not only focus on health risks, but also on health benefits related to the environment. The needs and rights of people should be emphasized, as well as the win-win situations between working for the environment and for good and equal health. Health and environment unite in our daily lives and there is a large potential for national, regional and local actors to work together with environmental actions that also benefit human health.

Regard equity in health in environmental actions

The actions proposed in the environmental objectives need to consider equity in environmental health to a larger extent and identify vulnerably groups, not only in environmental monitoring but also in proposed actions. Health equity needs to be specifically addressed in the missions related to the environmental objectives assigned to relevant authorities. Moreover, the indicators should include an equal health perspective.

Strengthen collaboration in environmental health

Collaboration between national bodies enables a greater knowledge base and a broader perspective, which provides a better basis for decision making. It also provides a greater opportunity to influence decisions in the international arena through concordant cross sector messages. Collaboration on a national level also supports local and regional actors in harnessing mutual driving forces between environment and health, and provides support to decision makers in considering several perspectives as a whole.

Proposed actions

In order to succeed with the above, the collaborators involved aim to establish the present network of actors as a permanent national network for environmental health. The network should expand to include actors outside the environmental objectives system in order to also support the work of Agenda 2030 and the WHO environment and health process. The Public Health Agency should be assigned to coordinate this network.

Assignments to collaborate on and coordinate environmental health

In order to strengthen national efforts in environmental health and to improve conditions for Sweden's international work within the field, the Public Health Agency proposes that the government assigns:

- the Public Health Agency to coordinate the work on environmental health in Sweden, in accordance with the Agency's role in public health and its extended role which is expected with regard to the recent bill (prop. 2017/18: 249) (4).
- concerned authorities to collaborate on environmental health issues.

Proposed common actions for collaboration

In addition to continue as a forum for discussion, the following actions are suggested for the proposed national network:

- produce a national portfolio of actions on environmental health in accordance with the Ostrava declaration, and to provide a proposal for a national environmental health action plan.
- investigate if different cost benefit analyses for the environment, health and society can be used to prioritize resource allocation in order to reach a good and equal health, and thereby constitute an important decision support tool.
- Investigate the possibility of a coordinated national study of environmental health that shows the distribution of health effects and exposure in the population over time.
- Identify indicators that consider health and equal health aspects, to primarily be used for the environmental objectives and in Agenda 2030, but also in other relevant targets, such as those within public health.
- Through a broad foresight exercise develop a national target for environmental health in accordance with the Agenda 2030 delegation's proposal to clarify synergies and connections between Agenda 2030, the environment and public health.
- Map international expert panels and advisory boards on environmental health where Swedish agencies participate.

The collaborating actors are the Public Health Agency; the National Board of Housing, Building & Planning; the Energy Agency; the Agency for Marine & Water Management; the Chemicals Agency; the Board of Agriculture; the National Food Agency; the Environmental Protection Agency; the Geological Survey of Sweden; the Forest Agency; the Radiation Safety Authority; the Transport Administration; the Transport Agency; the County Administrative Board; the Swedish Association of Local Authorities and Regions and; Dalarna County Council.

N.B. The title of the publication is translated from Swedish, however no full version of the publication has been produced in English.

Hälsa i miljömålsarbetet

Miljöfaktorer påverkar förutsättningar för att uppnå en god och jämlik hälsa. Boende, transporter, produktion och konsumtion av varor ger upphov till faktorer som på olika sätt kan påverka hälsan. Till exempel kan luftföroreningar och buller ha direkt skadliga effekter och leda till sjukdom och förtida dödsfall, men även påverka vårt mentala välbefinnande genom att störa hälsofrämjande upplevelser. Farliga ämnen kan påverka fosters och barns utveckling samt ge upphov till en rad olika sjukdomar, även senare i livet. En livsmiljö som orsakar ohälsa innebär stora kostnader för samhället, både inom hälso- och sjukvården och som förlorad arbetskraft. Omvänt kan en god livsmiljö skapa förutsättningar för en god och jämlik hälsa, samt bidra till samhällsvinster och sociala värden.

I början av 90-talet fastställde riksdagen ett antal mål för miljöpolitiken. Dessa var att:

- Skydda människors hälsa
- Bevara den biologiska mångfalden
- Hushålla med uttaget av naturresurser så att de kan nyttjas långsiktigt
- Skydda natur- och kulturlandskap

Naturvårdsverket fick i uppgift att strukturera arbetet för att nå miljöpolitikens mål och identifierade 13, senare 14, miljöhot att utgå ifrån. De 16 miljö kvalitetsmål som vi har idag fastställdes 1999 (varav ett tillkom 2005). Syftet var att tydliggöra den miljömässiga dimensionen i begreppet hållbar utveckling. Målen utgick från de tidigare identifierade miljöhoten och angav ett önskvärt miljötillstånd. Hälsofrågor utsågs som en av fyra övergripande miljömålsfrågor med Socialstyrelsen som ansvarig myndighet. Övriga övergripande frågor var naturmiljön som Naturvårdsverket ansvarade för, kulturmiljön som Riksantikvarieämbetet ansvarade för, och fysisk planering och hushållning med mark och vatten samt byggnader som Boverket ansvarade för. De delmål och åtgärder som senare tillkom skulle utformas med utgångspunkt i fem grundläggande värden:

- människors hälsa
- den biologiska mångfalden och naturmiljön
- kulturmiljön och de kulturhistoriska värdena
- ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga
- en god hushållning med naturresurserna

År 2009 beslutade riksdagen om en ny målstruktur där de övergripande frågorna, däribland hälsa, integrerades i Generationsmålet. De myndigheter som tidigare haft ett uttalat ansvar för de övergripande frågorna fränkopplades därmed och hälsofrågorna skulle istället hanteras genom Generationsmålet. Generationsmålet var avsett att utgöra ett övergripande mål för den samhällsomställning som krävs för att nå miljö kvalitetsmålen och skulle genomsyra samtliga mål.

Generationsmålet har hittills dock inte integrerats i miljö kvalitetsmålen som tanken var utan hanteras istället separat i de årliga uppföljningarna och fördjupade utvärderingarna. Hanteringen av hälsa i Generationsmålet saknar dessutom en målövergripande ansats och ett jämlikhetsperspektiv. Utöver det saknas helt indikatorer för hälsa inom Generationsmålet.

Sedan 2009 har det inte funnits någon tydlig samverkan kring hälsofrågor i miljö målen och de har istället behandlats separat hos varje myndighet. Detta trots att hälsoaspekterna många gånger är gemensamma för flera miljö kvalitetsmål och arbetet skulle vinna på samarbete och samverkan. I syfte att återinföra ett hälsoperspektiv i miljö målsarbetet och i förlängningen etablera en långsiktig samverkan inom miljörelaterad hälsa i Sverige initierades 2017 en samverkansåtgärd under Miljö målsrådet. Miljö målsrådet inrättades av regeringen 2014 som en plattform för fler åtgärder och ett intensifierat arbete på alla nivåer i samhället för att nå Sveriges miljö mål. Det består av chefer för 18 myndigheter som är strategiskt viktiga för att nå Generationsmålet och miljö kvalitetsmålen. Fjorton av dessa myndigheter ingår i samverkansåtgärden om ”Hälsa som drivkraft i miljö målsarbetet och för hållbar utveckling” tillsammans med representanter för Sveriges Kommuner och Landsting samt Region Dalarna. Deltagarna i samverkansåtgärden har identifierat ett antal behov inom arbetet med hälsa i miljö målen och även ett antal förslag på vad som krävs för att bättre kunna arbeta med miljörelaterad hälsa. Dessa presenteras nedan.

Miljö målsarbetet utgör ett viktigt bidrag till Sveriges arbete med Agenda 2030. Hälsa genomsyrar samtliga hållbarhetsmål inom Agenda 2030, förutom att utgöra ett mål i sig. Ett aktivt arbete med miljörelaterad hälsa inom miljö målen stärker därför möjligheterna att integrera miljö målsarbetet med arbetet med hållbarhetsmålen.

Betona hälsa som drivkraft och gemensamt mål för miljömålsarbetet

Hälsa är ett av de grundläggande motiven för miljöarbetet.

Hälsa behöver tydligare lyftas fram som ett gemensamt mål som miljöpolitiken och miljömålsmyndigheterna arbetar mot.

Ett gemensamt språk och ett gemensamt angreppssätt kring hälsa i miljömålsarbetet krävs för att underlätta samverkan.

Att inkludera en god och jämlik hälsa i miljömålsarbetet ger synergieffekter: det bidrar bl.a. till måluppfyllelse för Agenda 2030, åtaganden inom WHO:s miljöhälsoprocess, det folkhälsopolitiska målet, de transportpolitiska målen och friluftlivsmålen.

Hälsa kan vara både ett motiv till miljömålsarbetet och en drivkraft som ger nya infallsvinklar i arbetet. Redan när riksdagen för första gången 1991 beslutade om mål för hela miljöpolitiken var ett grundläggande syfte att skydda människors hälsa (4). När Generationsmålet tillkom 2010 var en av strecksatserna att miljöpolitiken ska fokusera på att ”människors hälsa utsätts för minimal negativ miljöpåverkan samtidigt som miljöns positiva inverkan på människors hälsa främjas” (5). Det övergripande målet att skydda människors hälsa försvinner dock ofta när fokus koncentreras på tekniska eller ekologiska perspektiv.

Med hälsa som drivkraft i miljöarbetet

Hälsa kan med fördel användas som prioriteringsgrund för miljöåtgärder. Genom att använda hälsa som drivkraft inom miljömålsarbetet kan det breddas till att involvera och intressera fler aktörer, främja samverkan mellan olika sektorer och ge bättre underlag för beslut som leder till samhällsövergripande mål. Inom miljömålsarbetet finns idag utrymme för stärkt samverkan inom miljörelaterade hälsofrågor, vilket kan ge resultat som är relevant för fler aktörer. Vidare kan miljömålsarbetet gynnas av att hälsoperspektivet används för myndigheternas enskilda frågor.

Agenda 2030 kan vara ett verktyg för att tydliggöra kopplingar mellan miljö och hälsa för de myndigheter som inte uttryckligen arbetar eller anser sig arbeta med hälsa. Genom att uppmärksamma och medvetandegöra hälsoaspekter och konsekvenser för hälsa i miljörelaterade beslut, och i synnerhet jämlikhetsaspekter kopplade till miljörelaterad hälsa, kan miljöfrågorna föras närmare människors vardag.

Synergier med andra samhällsmål

Det finns samordningsvinster och synergier som bör tillvaratas genom att arbeta integrerat med olika policyramverk, inklusive miljömålen. Hälsa och välbefinnande är både en förutsättning för och en investering i ett gott liv och i bärkraftiga och hållbara samhällen. De översiktliga målen inom Agenda 2030 är att avskaffa extrem fattigdom, minska ojämlikheter och orättvisor i världen, främja fred och rättvisa samt lösa klimatkrisen. De 17 globala hållbarhetsmålen är integrerade och odelbara och balanserar de tre dimensionerna av hållbar utveckling: den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga. God hälsa och välbefinnande utgör hållbarhetsmål 3 men är även en integrerad del av samtliga mål inom Agenda 2030 där arbetet med miljörelaterad hälsa bidrar till uppfyllelse av ett stort antal av hållbarhetsmålen.

I juni 2017 samlades länderna i WHO:s Europaregion för att anta Ostravadeklarationen. Denna utgör ett förnyat åtagande att arbeta aktivt med de miljörelaterade hälsofrågor som kvarstår i regionen. Medlemsstaterna åtog sig att under 2018 utveckla en nationell portfölj för miljö och hälsa. Det huvudsakliga syftet med portföljen är att säkerställa att medlemsländerna har välkoordinerade, breda och samstämmiga strategier och policyer för att kunna motverka ohälsa kopplat till miljöfaktorer. Portföljen ska vara ett verktyg för att nå de globala hållbarhetsmålen och liksom för Agenda 2030 kopplar arbetet med hälsa i miljömålsarbetet naturligt till arbetet med den nationella portföljen.

På nationell nivå finns mål inom flertalet sektorer och politikområden som kopplar till miljö och hälsa, till exempel det folkhälsopolitiska målet, de transportpolitiska målen och friluftslivsmålen (1).

Synliggör gemensamma hälsoaspekter

Ett antal hälsoaspekter återkommer i flera miljö kvalitetsmål och där finns förutsättningar för ett gemensamt och mer integrerat arbetssätt. Dessa aspekter behöver dock lyftas i miljömålsarbetet och synliggöras:

Begreppet friluftsliv i miljömålsarbetet skulle behöva vidgas för att öka intresset och förståelsen hos miljömålsmyndigheter och andra aktörer för miljöns hälsofrämjande aspekter.

Miljömålsarbetet skulle vinna på att bättre synliggöra hälsopåverkan av farliga ämnen även utanför miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö, och dra nytta av gemensamma och integrerade arbetssätt för att nå flera av miljö kvalitetsmålen.

Genom den fysiska planeringen kan vi utforma miljön så att hälsosamma val som att cykla eller gå blir det mest naturliga och därmed minskar risken att utsättas för risker. Hänsyn måste dock tas till olika gruppers förutsättningar och behov.

Vidga begreppet friluftsliv för ett ökat intresse

Vistelse i naturen gynnar både den fysiska och psykiska hälsan. I stort sett samtliga miljö kvalitetsmål har någon koppling till friluftsliv eller rekreation, men endast i 7 av de 16 målen finns friluftslivets värnande med i preciseringarna. Det finns en risk att begreppet friluftsliv uppfattas som alltför snävt och blir därför svårt att hantera i miljömålsarbetet. Förslagsvis bör det kopplas till något som går att relatera till i vardagen, såsom vistelse i parker och annan mindre organiserad utomhusvistelse i närmiljön. Ökad kunskap hos miljömålsmyndigheter om friluftslivets betydelse för folkhälsan och hur naturen nyttjas av olika grupper ger ökade möjligheter till måluppfyllelse och bättre anpassade åtgärder. Ökad vistelse i naturen ger större förståelse för vikten av dess bevarande, vilket kan nyttjas som drivkraft i miljömålsarbetet.

Föroreningar och farliga ämnen är inte avgränsat till Giftfri miljö

Exponering för föroreningar och farliga ämnen återkommer i flera mål. Förutom i Giftfri miljö handlar måluppfyllelsen i Frisk luft, Säker strålmiljö, Grundvatten av god kvalitet och God bebyggd miljö om att människor inte ska exponeras för hälsoskadliga halter av föroreningar och kemikalier. I ett flertal andra mål är kopplingen till föroreningar och farliga ämnen istället indirekt, till exempel inom Bara naturlig försurning, Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag samt Myllrande våtmarker (2).

Fysisk planering som verktyg för det hälsofrämjande arbetet

Fysisk planering utgör en viktig grund för en god och jämlik hälsa. Genom den fysiska planeringen kan vi utforma miljön så att människor kan göra hälsosamma val och minska den ofta ojämlika exponeringen för olika risker. Dessutom har bostaden och närområdet stor betydelse för social gemenskap och trygghet, vilka hör till människans grundläggande behov.

För att känna samhörighet med samhället bör människor ha både rätt och möjlighet att påverka sina egna livsvillkor och utvecklingen av det samhälle vi lever i. Den som saknar sådana möjligheter och inte känner sig delaktig i de beslut som berör dem kan känna sig maktlös, vilket inverkar negativt på hälsa och välbefinnande. Kunskap och medvetenhet om miljörelaterade hälsorisker kan variera med utbildningsgrad och språkförståelse. Förutom fysiska åtgärder behöver sociala kvaliteter utvecklas i boendemiljön, t.ex. känsla av trygghet och säkerhet, möjligheter till en meningsfull fritid samt människors attityder till området.

Samtliga miljö kvalitetsmål berörs av fysisk planering, och genom att synliggöra hälsoaspekter kopplat till fysisk planering kan detta användas som drivkraft för miljömålsarbetet och för sätt att arbeta tillsammans. Gemensamma verktyg och metoder, såsom platsanalyser, sociala konsekvensanalyser, boendedialoger och hållbarhetsbedömningar, skulle kunna utvecklas för att bättre tillvarata olika intressen och behov inom fysisk planering och trafikreglering kopplat till miljömålsarbetet.

Lyft det hälsofrämjande perspektivet

Miljömålsarbetet bör mer utgå från friskfaktorer tillsammans med riskfaktorer.

Hälsa och miljö kvalitetsmålen förenas i våra vardagsvanor och där finns stor potential för nationella, regionala och lokala aktörer att arbeta gemensamt med hälsofrämjande åtgärder.

Det finns behov av att inom miljömålsarbetet tydligare lyfta fram människans behov och rättigheter samt identifiera de ”vinn-vinn-situationer” som uppstår mellan miljö och hälsa.

Miljömålsarbetet bör i större utsträckning utgå från friskfaktorer

Miljömålsarbetet är idag främst ett förebyggande arbete där åtgärder inriktas på att eliminera eller reducera miljöns riskfaktorer för hälsa, men skulle gynnas av ett mer hälsofrämjande perspektiv. Det hälsofrämjande arbetet handlar om att underlätta för människor att göra hälsosamma val, och att bidra till att bibehålla eller förbättra hälsan i befolkningen. Det förebyggande arbetet handlar istället om att man med olika åtgärder bidrar till att något oönskat inte händer, med målet att undvika olyckor och ohälsa. Till exempel skulle den fysiska planeringen och trafikregleringen troligtvis vinna på att inte bara fokusera på riskfaktorer som luftföroreningar och buller utan även på människans behov av välmående, och tydliggöra hälsnytta av en aktivare vardag. Målet blir detsamma: genom att planera för ett samhälle som gör det enkelt att vara fysiskt aktiv uppnår vi samtidigt målen för god folkhälsa och minskade utsläpp av luftföroreningar när mindre fordonstrafik behövs. Ett annat exempel är att byta perspektiv från hälsoskadande buller och förebyggande åtgärder kring detta, till att diskutera hur man kan skapa goda ljudmiljöer som främjar hälsa.

I vardagsvanor finns potential för gemensamt arbete inom miljö och hälsa

Det finns många synergier med andra samhällsmål och det krävs ett aktivt samarbete för att kunna skapa samhälleliga förutsättningar och hälsofrämjande miljöer där individer i sin vardag kan göra bra val utifrån både miljö och hälsa. Det handlar också om att ta vara på en drivkraft som förenar människors strävan efter välbefinnande och arbetet för ett hållbart samhälle.

Synliggör vinn-vinn-situationer med det hälsofrämjande miljömålsarbetet

När miljöarbetet växte fram ansågs ofta miljökrav hämma sysselsättning och tillväxt. Diskussionen har dock förändrats till att miljöåtgärder inte längre anses stå

i motsats till andra samhällsmål, utan att miljön tvärtom är en viktig del av samhällsekonomin, samt att det finns positiva synergier i miljöarbetets spår. Bilden är idag också att ekosystem levererar ekonomiskt viktiga tjänster till samhället.

Vi behöver tydligare visa vinsterna av ett hälsofrämjande arbete inom miljömålsarbetet och de ”vinn-vinn-situationer” som uppstår. Arbetet med miljö kvalitetsmålen bidrar i högsta grad till att skapa hälsofrämjande livsmiljöer. Ett hälsofrämjande arbete kan också hjälpa beslutsfattare genom att motivera och prioritera miljöåtgärder som kan bidra till en hållbar utveckling. Till exempel är en fungerande miljö en förutsättning för att kunna uppfylla mänskliga rättigheter, där behovet av att hantera olika miljöfrågor även ger ett ökat fokus på jämlikhetsaspekter och miljörelaterad hälsopåverkan utanför våra gränser, inte minst kopplat till klimatförändring, föroreningar och global rättvisa.

Beakta jämlikhet i hälsa i miljömålsåtgärder

Jämlikhetsperspektivet behöver förstärkas i miljömålsarbetet där åtgärder mer än idag skulle behöva målgruppsanpassas.

Miljömålsarbetet skulle behöva lyfta fram hur hälsan i olika befolkningsgrupper varierar i förhållande till miljöfaktorer och miljömålsindikatorerna bör beakta jämlikhet.

Ett arbetssätt som inkluderar jämlikhet i hälsa skulle kunna driva på miljömålsarbetet och leda till att vi uppnår synergier och ”vinn-vinn-situationer” med andra prioriterade samhällsmål.

Jämlikhetsaspekterna behöver på en politisk nivå lyftas in i miljömålssammanhang och tydliggöras som myndighetsuppgift, till exempel genom att skrivas in i uppdraget kring miljömålen.

Målgruppsanpassa åtgärder inom miljömålsarbetet

Folkhälsan i Sverige utvecklas positivt för befolkningen som helhet, och de flesta kan se fram emot ett både längre och friskare liv än tidigare generationer (6). Utvecklingen skiljer sig dock påtagligt mellan olika socioekonomiska grupper i samhället. Gapet mellan de som har den bästa och den sämsta hälsan har ökat under de senaste årtiondena. En av de största utmaningarna är därför att minska ojämlikheten i hälsa. Hälsoskillnaderna måste hanteras i förhållande till olika socioekonomiska grupper, mellan kvinnor och män, mellan utrikes och inrikes födda, mellan personer med funktionsnedsättning och befolkningen i sin helhet samt mellan personer med olika sexuell läggning (3). Skillnader i förutsättningar mellan stad och land och mellan olika geografiska platser måste också beaktas. Jämlikhetsperspektivet behöver förstärkas i miljömålsarbetet där åtgärder mer än idag skulle behöva målgruppsanpassas. Exempel är information till och dialog med allmänheten som kan behöva riktas till vissa målgrupper. Folkbildning och medborgardialog kommer att vara viktiga framöver om man vill engagera och involvera alla nivåer i samhället i arbetet med Agenda 2030.

Utveckla miljömålsarbetet till att inkludera jämlikhet i hälsa

Vår miljö har både negativ och positiv inverkan på vår hälsa. Hur vi påverkas skiljer sig dock beroende på våra referensramar, behov och förutsättningar. Socioekonomiska förhållanden kan till exempel vara avgörande för hur väl en individ anpassar sig till eller hanterar miljörelaterade hälsorisker. Personer med sämre socioekonomiska förutsättningar har i allmänhet mindre inflytande över sin livssituation, inklusive bostadsförhållanden där både inomhusmiljön och bostadsområdet påverkar hälsa och välbefinnande. Miljömålsarbetet skulle behöva

lyfta fram de befolkningsgrupper som har en ojämlik hälsa i förhållande till miljöfaktorer, till exempel genom miljömålsindikatorer som beaktar jämlikhet.

Ålder inverkar också på hur en person påverkas av den omgivande miljön. Äldre kan vara känsligare för förändringar i miljön på grund av att de oftare har kroniska sjukdomar och andra funktionsnedsättningar. Med stigande ålder förändras även kroppen när det gäller upptag, ämnesomsättning och utsöndring av till exempel hälsoskadliga kemikalier. Det finns också flera skäl att fokusera på foster och barn i miljösammanhang. De är ofta extra känsliga för påverkan då vissa organsystem inte är färdigutvecklade förrän flera år efter födseln. Små barn rör och betar sig dessutom annorlunda än vuxna vilket gör att de har ett annat exponeringsmönster. Dessutom intar barn mer luft, mat och dryck per kilo kroppsvikt än vuxna; de har mindre kroppsvolym samtidigt som de har större syre- och näringsbehov eftersom de växer och är aktiva. Därför exponeras de mer än vuxna för flera riskfaktorer, t.ex. luftföroreningar och miljögifter i mat och dricksvatten.

Förtätning istället för utbredning kan leda till en mer hållbar stad, i synnerhet med avseende på transporter, energidistribution och social trygghet. Samtidigt kan förtätning medföra negativa hälsokonsekvenser för känsliga grupper när fler utsätts för luftföroreningar och buller, samt sämre ventilation, luftkvalitet och tillgång till dagsljus i inomhusmiljön. Mängden bostadsnära natur som är tillgänglig för allmänheten, vilket visats vara hälsofrämjande, kan minska vid förtätning. Grönare stadsdelar kan öka den sociala sammanhållningen och främja sociala interaktioner genom att erbjuda omgivningar där människor kan umgås. Tillgänglighetsaspekter för personer med funktionsnedsättning kan både utvecklas positivt och negativt vid förtätning, beroende på hur väl perspektivet inkluderas i planering av bebyggelsen.

Tydligare myndighetsuppgift behövs för jämlik hälsa i miljömålen

Den 12 april 2018 överlämnade regeringen en skrivelse till riksdagen om en strategi för hållbara städer där en hållbar stad anges vara inkluderande och jämlik (7). Den 14 juni 2018 antog riksdagen regeringens förslag om en omformulering av det övergripande nationella folkhälsomålet till ”att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation”. Enligt regeringen innebär detta att statliga myndigheter som har uppgifter eller verksamheter som påverkar folkhälsan ska beakta effekterna på folkhälsan (3, 8).

Jämlikhet i miljörelaterad hälsa är ett område som uppmärksammas mer och mer, inte bara i Sverige. Till exempel publicerades nyligen en rapport från EU:s miljöbyrå med fokus på just jämlikhet i miljörelaterad hälsa (9), och det europeiska nätverket ENVHEALTH höll under hösten 2018 en konferens om jämlikhetsaspekter kopplat till miljön. Jämlikhet genomsyrar även WHO:s miljöhälsoprocess.

Inom miljömålsarbetet saknas dock ett arbetsätt för att kunna inkludera jämlikhetsaspekter i analyser av måluppfyllelse. Jämlikhetsaspekterna behöver på en politisk nivå lyftas in i miljömålssammanhang och tydliggöras som myndighetsuppgift, till exempel genom att skrivas in i uppdraget kring miljömålen.

Stärk samarbetet kring miljörelaterade hälsofrågor

Myndighetssamverkan ger bredare kunskap och perspektiv, vilket ger större möjlighet att påverka beslut genom bättre underlag.

Ett samarbete på nationell nivå ger bättre förutsättningar för lokala och regionala aktörer att ta vara på ömsesidiga drivkrafter mellan miljö och hälsa, och utgör stöd att hantera flera perspektiv som en helhet.

Myndigheterna behöver synliggöra sina respektive uppgifter och kommunicera det faktiska miljömålsarbetet utåt med kommunerna.

Stark myndighetssamverkan ger bättre beslutsunderlag

Många beslut som påverkar Sveriges miljö tas idag på internationell nivå. En stark myndighetssamverkan skulle utgöra ett bra stöd i internationella processer och samarbeten där svenska myndigheter deltar, t.ex. i olika standardiseringsorgan och i utvecklingen av gemensamma styrmedel. Även nationellt skulle samverkan inom miljö och hälsa bidra till ett effektivare miljöarbete. Samverkande myndigheter under olika departement kan bistå med bredare och mer samstämmiga beslutsunderlag inom olika politikområden som berör miljö och hälsa, vilket kan leda till bättre och mer välgrundade beslut. Just en gemensam ansats vad gäller både problemformulering och genomförande har identifierats av Agenda 2030-delegationen som en förutsättning för att ta sig an de komplexa utmaningar som omställningen till en hållbar utveckling kräver (10).

Samarbete på nationell nivå ger bättre förutsättningar till regional och lokal samverkan

Det pågår redan idag ett omfattande arbete kring miljörelaterad hälsa, men det finns ingen överblick eller forum för samlad information. Ofta föreslås ytterligare åtgärder, men det kan också vara så att redan pågående åtgärder istället kan stärkas av fler deltagande som ger ett bredare perspektiv, hellre än fler åtgärder inom olika områden. Till exempel finns redan idag åtgärder som kan få tydligare fokus på miljörelaterad hälsa och som skulle gynnas av deltagande från fler myndigheter, till exempel Nationella rådet för hållbara städer där det saknas myndigheter med hälsoperspektiv. Ett samarbete på nationell nivå ger bättre förutsättningar för lokal och regional nivå att ta vara på ömsesidiga drivkrafter mellan miljö och hälsa. På så sätt kan även målkonflikter synliggöras och hanteras.

Ett stärkt samarbete mellan nationell och lokal nivå behövs

Förutom tydligare uppdrag till de myndigheter som ansvarar för miljömålsuppfyllelse vad gäller miljörelaterad hälsa, behöver myndigheterna arbeta mer effektivt med att bistå kommuner i deras hälsorelaterade miljöarbete.

Kommunernas folkhälsoarbete skulle även bättre kunna ta tillvara på de drivkrafter som miljömålsarbetet erbjuder. Myndigheterna bidrar idag med kunskapsunderlag men skulle även behöva sprida kunskapen mer aktivt och ge stöd till kommuner i implementeringsfaser av åtgärder. Myndigheterna bör ge bättre stöd till kommunerna i deras miljömålsarbete, till exempel med att få det komplexa mer hanterbart och se till att de frågor som lyfts på nationell nivå landar i vardagen och bryts ner till begripliga aktiviteter.

Myndigheternas ambition för fortsatt arbete samt Folkhälsomyndighetens förslag till regeringen

De ingående myndigheternas ambition är att det nätverk som bildats inom denna samverkansåtgärd fortlever som ett nationellt nätverk för miljörelaterad hälsa även efter det att åtgärden avslutats, och vidgas till att innefatta myndigheter utanför miljömålssystemet för att också kunna stödja arbetet med Agenda 2030 och arbetet inom WHO:s miljöhälsoprocess.

Folkhälsomyndigheten föreslår därför att regeringen ger:

- Folkhälsomyndigheten i uppdrag att samordna Sveriges miljörelaterade hälsoarbete, mot bakgrund av Folkhälsomyndighetens roll i folkhälsoarbetet och den utökade roll som myndigheten förväntas få i enlighet med skrivningarna i prop.2017/18:249 (3).
- de myndigheter som kommer att ingå i det föreslagna Nätverket för miljörelaterad hälsa i uppdrag att samverka kring miljörelaterade hälsofrågor.

Bland de uppgifter som föreslås kunna ingå i nätverkets roll är att:

- ta fram en nationell åtgärdsportfölj i enlighet med Ostravadeklarationen samt ta fram ett förslag på hur en handlingsplan för miljörelaterad hälsa i Sverige skulle kunna se ut.
- utreda om hälso- och samhällsekonomiska metoder kan användas för att avgöra vilka insatser som bör prioriteras för att resurserna ska åstadkomma en god och jämlik hälsa och därmed utgöra viktiga underlag till beslutsfattare.
- utreda möjligheterna till en samordnad nationell studie av befolkningens miljörelaterade hälsa som visar hur hälsoeffekter och exponering fördelar sig i befolkningen över tid.
- identifiera indikatorer med bäring på hälsa och jämlik hälsa, som i första hand kan användas för att följa upp de av riksdagen beslutade miljömålen och Agenda 2030, men även andra relevanta samhällsmål, som t ex de inom folkhälsopolitiken.
- genom en bred framtidsspaning utarbeta en nationell målbild för miljörelaterad hälsa i enlighet med Agenda 2030-delegationens förslag där synergier och kopplingar mellan Agenda 2030, miljö och folkhälsa tydliggörs.
- kartlägga internationella nätverk och expertråd som berör miljörelaterad hälsa och där nationella myndigheter deltar.

Skapa ett Nationellt nätverk för miljörelaterad hälsa

Både miljö och hälsa är tvärsektoriella och berör i stort sett samtliga sektorer och politikområden, inte bara miljömålsarbetet. För att kunna integrera hälsa och jämlikhet i hälsa i miljömålsarbetet och i Sveriges arbete med hållbar utveckling krävs ett nära samarbete mellan olika myndigheter, sektorer och aktörer.

Myndigheterna i samverkansåtgärden har därför ambitionen att det nätverk som bildats fortlever som ett nationellt nätverk för miljörelaterad hälsa även efter det att åtgärden avslutats inom ramen för Miljömålsrådet. Detta skulle ge ett effektivare arbete, både nationellt och internationellt, genom att öka förståelsen för varandras frågor, underlätta kunskapsöverföring mellan myndigheter och hantering av målkonflikter samt tydliggöra gemensamma frågeställningar. Ett nationellt nätverk skulle även möjliggöra en samlad bild av de olika åtgärder och nätverk som finns, och utgöra en kontaktyta för ytterligare deltagare.

Det nationella nätverket bör även innefatta myndigheter utanför miljömålssystemet vars frågor berör miljörelaterad hälsa, t.ex. Arbetsmiljöverket och Institutet för miljömedicin. Detta för att kunna utgöra stöd i det vidare arbetet med miljörelaterad hälsa som även innefattar det internationella arbetet inom Agenda 2030 och WHO:s miljöhälsoprocess. Denna process kan ses som ett paraply för miljörelaterade hälsofrågor inom en rad olika områden där miljömålsarbetet ingår och som samtidigt matar in i arbetet med Agenda 2030.

Uppdrag om nationell samverkan och samordning av miljörelaterad hälsa

Det pågår redan arbete kopplat till miljörelaterad hälsa i Sverige idag. Arbetet utförs av ett flertal myndigheter, regionala och lokala aktörer, forskningsinstitut, universitet och andra organisationer. Förutom inom miljömålsarbetet utförs arbetet som en del av miljöövervakningen och genom nationella och internationella forskningsprogram, nätverk och processer. Ansvar för frågor som kopplar till miljörelaterad hälsa är idag uppdelat på minst sex olika departement (Miljö- och energi-, Social-, Närings-, Finans-, Arbetsmarknads- och Utbildningsdepartementet) enligt en sammanställning som Folkhälsomyndigheten nyligen gjorde inom ramen för WHO:s miljöhälsoprocess.

En framgångsfaktor för myndigheternas samverkan har varit att åtgärden legat under Miljömålsrådet, vilket gett mandat att arbeta med frågorna även i de fall då hälsoaspekter inte utgör en tydlig del av respektive myndighets verksamhet.

För att stärka det nationella miljörelaterade hälsoarbetet, och förbättra förutsättningarna för Sveriges internationella arbete inom miljö och hälsa föreslår Folkhälsomyndigheten därför att:

- Folkhälsomyndigheten får i uppdrag att samordna Sveriges miljörelaterade hälsoarbete
- regeringen ger berörda myndigheter i uppdrag att samverka kring miljörelaterade hälsofrågor

Ett utpekade uppdrag till Folkhälsomyndigheten att samordna arbetet och till berörda myndigheter att samverka kring dessa frågor ligger i linje med Agenda 2030-delegationens förslag till förtydligande av myndigheters ansvarsfördelning genom styrdokument. Att Folkhälsomyndigheten skulle samordna detta arbete ligger även i linje med myndighetens uppgift att följa hälsoläget i befolkningen och faktorer som påverkar detta, samt följa upp, utvärdera och sprida kunskap om hur människors hälsa påverkas av miljön (11). Uppdraget ligger även i linje med den utökade roll som myndigheten förväntas få i enlighet med skrivningarna i prop.2017/18:249 (3). Folkhälsomyndigheten har dessutom redan idag en samordnande roll i Sveriges internationella arbete inom miljörelaterad hälsa genom att, tillsammans med Naturvårdsverket, vara fokuspunkt för WHO:s miljöhälsoprocess och nationellt resurscenter för miljö och hälsa till EU:s miljöbyrå (EEA).

Förslag på gemensamma aktiviteter inom samordningen

Ta fram en nationell åtgärdsportfölj för miljö och hälsa samt förslag till en handlingsplan för miljörelaterad hälsa

Den nationella åtgärdsportföljen som ska tas fram inom ramen för WHO:s miljöhälsoprocess skulle kunna ligga till grund för en handlingsplan för miljörelaterad hälsa som inkluderar nya kunskaper och drar nytta av de erfarenheter som vunnits av samverkan mellan miljö- och folkhälsoarbetet. Den skulle även belysa hur det miljörelaterade hälsoarbetet utvecklats från 1996 och Agenda 21 till 2018 och Agenda 2030, bland annat hur riskperspektivet har kompletterats med ett främjandeperspektiv. De aktörer som föreslås ingå i det Nationella nätverket för miljörelaterad hälsa utgör den breda grund som krävs för att kunna genomföra detta.

Den första nationella handlingsplanen för att minska miljörelaterade hälsorisker kopplade till utomhus- och inomhusluft, föroreningar i dricksvatten, smitta och föroreningar i föda, buller, strålning samt skador genom olycksfall presenterades i Miljöhälsoutredningens rapport ”Miljö för en hållbar hälsoutveckling” som publicerades 1996 (SOU 1996:124). Uppdraget utfördes som ett resultat av åtaganden från 1994 års ministerdeklaration inom WHO:s miljöhälsoprocess. Tio år senare skrevs ytterligare en ministerdeklaration under med åtaganden om nationella handlingsplaner för barns miljörelaterade hälsa som i Sverige publicerades av Socialstyrelsen 2007.

Ytterligare tio år senare, 2017, skrevs ännu en ministerdeklaration under med åtaganden om att varje land ska ha en nationell åtgärdsportfölj på plats till slutet av 2018 för att kunna implementera de åtaganden som antogs i både Ostrava 2017 och Parma 2010. Det huvudsakliga syftet med portföljen är att säkerställa att länderna har välkoordinerade, breda och samstämmiga strategier och policyer för att kunna motverka ohälsa kopplat till miljöfaktorer – en slags handlingsplan för miljörelaterad hälsa.

Utreda möjligheten att tillämpa befintliga metoder för att kvantifiera hälsorelaterade kostnader och vinster av miljörelaterade åtgärder

Det finns många sätt att främja hälsa och förebygga ohälsa, men samhällets resurser är begränsade. Detta innebär att prioriteringar måste göras mellan insatser för folkhälsa och andra insatser, men också mellan konkurrerande insatser för hälsa. Hälsoekonomi och samhällsekonomiska analyser kan hjälpa oss att avgöra vilka insatser som bör prioriteras för att resurserna ska åstadkomma bästa möjliga hälsa i hela befolkningen och därmed utgöra viktiga underlag till beslutsfattare.

Även inom miljöområdet är det viktigt att kunna prioritera bland åtgärder och visa på hälsovinster. Om detta sker alls görs det i nuläget endast i begränsad omfattning. Beslutsunderlag i form av konsekvensbedömningar bör belysa också de hälsokonsekvenser som kan uppstå. Hälsoekonomiska analyser för miljörelaterad hälsa, och i synnerhet jämlikhet i hälsa, skulle därför behöva utvecklas inom miljöarbetet. Även om befolkningens hälsa generellt sett är god i Sverige fördelar den sig inte jämnt över befolkningen, och vissa grupper är mer sårbara än andra. Ett grundläggande syfte i en bedömning av hälsokonsekvenser bör därför vara att visa hur hälsoeffekterna fördelar sig mellan olika befolkningsgrupper utifrån kön, ålder, socioekonomisk tillhörighet, etnisk eller kulturell bakgrund, funktionsnedsättning, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck samt geografisk tillhörighet.

En bedömning av hälsokonsekvenser ska ge planerare och beslutsfattare kunskap om de samlade hälsoeffekterna inför ett beslut. Verktyg för att systematiskt kunna analysera vilka konsekvenser ett beslut medför för hälsan behöver fortsatt utvecklas. Gemensamma åtgärder skulle kunna göras för att kunna tillämpa befintliga ekonomiska metoder för att kvantifiera hälsorelaterade kostnader och vinster av miljörelaterade åtgärder. Detta arbete kan utgöra ett viktigt stöd inte bara nationellt utan även för länsstyrelser, kommuner och regioner.

Utreda möjligheterna till en samordnad nationell studie av befolkningens miljörelaterade hälsa

Folkhälsomyndigheten ansvarar idag för uppföljning av den miljörelaterade hälsan i Sverige genom en enkät med frågor om upplevelse av besvär och exponering för olika miljöfaktorer. Det finns dock flera myndigheter som utför undersökningar som kopplar till miljörelaterad hälsa. Dessa skulle på ett tydligare sätt kunna arbeta gemensamt med uppföljning av miljörelaterad hälsa, och samordna sina olika undersökningar för att åstadkomma bättre och mer ändamålsenlig dataförsörjning.

Som ett komplement till enkäterna bör Sverige regelbundet genomföra en samordnad nationell studie av befolkningens miljörelaterade hälsa genom att mäta markörer för exponering och hälsa samt samla in väsentlig bakgrundsinformation. Förslag till en sådan studie har börjat utredas på uppdrag av Naturvårdsverket (12). Mervärdet av att samordna dessa två typer av studier skulle bland annat vara att kunna identifiera källor till miljörelaterad ohälsa och ge bättre underlag för mer effektiva åtgärder. En utredning om möjligheterna till en utvecklad uppföljning av

miljörelaterad hälsa och hälsorelaterad miljöövervakning behöver dock involvera flera myndigheter och skulle med fördel kunna samordnas inom ramen för det föreslagna nätverket.

Ta fram indikatorer med bäring på hälsa och jämlik hälsa

Inom miljömålssystemet skulle fler hälsorelaterade indikatorer behövas som följer förändringar i miljörelaterad hälsa över tid. Indikatorerna bör innefatta förebyggande och hälsofrämjande perspektiv. Det behövs även indikatorer som visar hur hälsoeffekter och exponering fördelar sig mellan olika grupper över tid för att kunna belysa förutsättningarna för en jämlik hälsa. Dessutom behövs tydligare fokus på regionala likheter och olikheter i miljörelaterad hälsa i miljömålsuppföljningen. Även utanför miljömålssystemet finns behov av att följa trender i miljörelaterad hälsa, till exempel för att följa upp hållbarhetsmålen inom Agenda 2030 och en del av de folkhälsopolitiska målområdena.

Framtidsspaning: miljörelaterad hälsa i Sverige år 2030

Med utgångspunkt i miljörelaterad hälsa och ett särskilt fokus på jämlikhet kan en bred framtidsspaning göras som beskriver Sverige år 2030 och hur vi kan nå dit. Genom att utföra denna typ av aktivitet inom det föreslagna nätverket kan ett brett perspektiv fångas in. Detta ger inte bara ett beslutsunderlag för identifierade åtgärder utan matar även in i arbetet med en nationell målbild som föreslagits av Agenda 2030-delegationen.

I arbetet skulle ingå att tydliggöra kopplingar och synergier mellan Agenda 2030, miljö och folkhälsa. Måluppfyllelse inom miljö kvalitetsmålen med avseende på hälsa är en förutsättning för att nå hälften av de sex prioriterade områden som Agenda 2030-delegationen identifierat: Ett jämlikt och jämställt samhälle, Hållbara städer och Hållbara och hälsosamma livsmedel. Delegationen pekar på vikten av att vidta åtgärder för att stärka genomförandet av redan beslutade nationella mål, till exempel målen inom miljö- och folkhälsopolitiken där arbete inom båda områdena har identifierats som viktiga bidrag för att nå hållbarhetsmålen inom Agenda 2030.

Inom uppföljningen av miljö kvalitetsmålen har en ansats gjorts för att beskriva kopplingar till Agenda 2030 (se t.ex. Årlig uppföljning 2017 och 2018), men för att tydliggöra hur miljömålsarbetet ger inspel till ett större hållbarhetsperspektiv krävs en bredare samverkan och en mer samordnad ansats. En viktig uppgift för en fortsatt samverkan skulle därför vara att tydliggöra hur hållbarhetsmålen inom Agenda 2030 kopplar till pågående arbete inom miljömålen, folkhälsa och annat arbete inom miljörelaterad hälsa, vilket även kan ge inspel till Agenda 2030-delegationens arbete med en nationell målbild för hållbarhetsmålen.

Kartläggning av nätverk och expertråd för miljörelaterad hälsa

Det saknas en överblick över de olika internationella nätverk och expertråd som berör miljörelaterad hälsa där nationella myndigheter deltar. Genom att inventera och synliggöra dessa kan fler aktörer och sektorer delta, vilket kan leda till ett

effektivare arbete inom miljörelaterad hälsa som beaktar flera samhällsperspektiv. Mervärdet av en samlad bild över dessa samarbeten är minskat dubbelarbete, ökat kunskapsutbyte och ett starkare nätverk på nationell nivå.

Referenser

1. Folkhälsomyndigheten. Definitioner, mål, ramverk och uppföljningssystem för miljörelaterad hälsa. 2018. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/d/definitioner-mal-ramverk-och-uppfoljningssystem-for-miljorelaterad-halsa/>
2. Folkhälsomyndigheten. Kartläggning av hälsa i miljö kvalitetsmålen. 2018. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/k/kartlaggning-av-halsa-i-miljokvalitetsmalen/>
3. Regeringens proposition 2017/18:249. God och jämlik hälsa - en utvecklad folkhälsopolitik. Stockholm: Regeringen; 2018.
4. Regeringens proposition 1990/91:90. En god livsmiljö. Stockholm: Regeringen; 1991.
5. Regeringens proposition 2009/10:155. Svenska miljömål - för ett effektivare miljöarbete. Stockholm: Regeringen; 2009.
6. Folkhälsomyndigheten. Folkhälsans utveckling - Årsrapport 2018.2018. [citerad 28 mars 2018]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/577b81a929364c6da074a391e29c134d/folkhalsan-s-utveckling-arsrapport-2018-18001.pdf>
7. Regeringens skrivelse Strategi för Levande städer – politik för en hållbar stadsutveckling 2017/18:230. Stockholm: Regeringen, 2018. Hämtad från: https://www.miljomal.se/Global/24_las_mer/rapporter/regering/propositioner-mm/skr-2017-18-230.pdf
8. Socialutskottets betänkande God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik (Betänkande 2017/18:SoU26). Stockholm: Riksdagen. [citerad 15 juni 2018]. Hämtad från: <https://data.riksdagen.se/fil/64C669A7-CB4B-4E1A-8D36-DF7A8B941D54>
9. EU:s miljöbyrå (EEA). Unequal exposure and unequal impacts: social vulnerability to air pollution, noise and extreme temperatures in Europe. 2019. No 22/2018. Hämtad från: https://www.eea.europa.eu/publications/unequal-exposure-and-unequal-impacts/at_download/file
10. Agenda 2030-delegationen. Delredovisning 1 mars 2018 (SOU Fi 2016:01). Stockholm.
11. Förordning (2013:1020) med instruktion för Folkhälsomyndigheten. Stockholm: Socialdepartementet.
12. Berglund M, Bergström A, Leander K, Åkesson A. Förstudie av hur ett svenskt biomonitoreringsprogram kan se ut - SWENHANES: SWedish ENvironmental Health And Nutrition Exposure Study. Institutet för Miljömedicin, Karolinska Institutet, 2017.

Denna syntesrapport är den tredje och sista publikationen inom ramen för en samverkansåtgärd om "Hälsa som drivkraft i miljömålen och för hållbar utveckling" som initierats under Miljömålsrådet 2017. Syntesen är ett resultat av de diskussioner som deltagande myndigheter och aktörer fört inom samverkansåtgärden.

Rapporten visar på de behov som identifierats för att kunna arbeta mer ändamålsenligt och effektivt med hälsa i miljömålsarbetet och i arbetet med hållbar utveckling. Rapporten ger även förslag på åtgärder för att uppfylla behoven. Den riktar sig till politiker och personer som arbetar med miljömålen och med miljörelaterad hälsa på nationell, regional och lokal nivå, i syfte att visa hur miljörelaterad hälsa på ett bättre och mer integrerat sätt kan ingå i miljömålsarbetet och i det vidare arbetet mot en hållbar utveckling.

Folkhälsomyndigheten är en nationell kunskapsmyndighet som arbetar för en bättre folkhälsa. Det gör myndigheten genom att utveckla och stödja samhällets arbete med att främja hälsa, förebygga ohälsa och skydda mot hälsot.

Vår vision är en folkhälsa som stärker samhällets utveckling.

Folkhälsomyndigheten

Solna Nobels väg 18, SE-171 82 Solna Östersund Forskarens väg 3, SE-831 40 Östersund.

www.folkhalsomyndigheten.se